PRÒLEG

Fixar el moment

JORDI MUÑOZ

Teniu a les mans un llibre que dissecciona un moment de la història recent de Catalunya que, ràpidament, va quedant enrere. En els temps d'acceleració històrica en què vivim, set anys són molts. I el moment que viu el país el 2025 és radicalment diferent del que es vivia el 2018. Amb aquestes giragonses, és molt fàcil veure's arrossegats al presentisme absolut en l'anàlisi de la realitat.

Com que tot passa tan de pressa, les anàlisis que fem i les que llegim acostumen a estar arrapades al moment. El problema d'això és que ens impedeix tindre una mica de perspectiva històrica de les coses, i tot ens sembla nou i inèdit. Però els processos socials i polítics de fons no són bolets que apareixen i desapareixen d'un dia per l'altre. Es destil·len a foc lent, acostumen a tindre arrels més fondes del que se sol pressuposar, i, per tant, només els podem entendre realment si aixequem una mica la mirada.

En l'anàlisi de la dècada del procés sobiranista, aquest biaix presentista fou especialment acusat. Es va generar, en un moment donat, una autèntica indústria editorial de llibres sobre el procés. Fins i tot el programa *Polònia* en va fer un gag. Però amb poques excepcions, tota la literatura assagística i periodística que va generar el procés estigué dominada per aquesta mirada del curt termini. Les narracions de

més èxit comercial ens explicaven, sobretot, les intrigues de palau o el paper dels protagonistes en moments concrets. La prova més clara d'això és que aquesta literatura sobre el procés, tal com va aparèixer, va desaparèixer dels catàlegs editorials. Es van deixar de publicar llibres, i els que s'havien publicat es van deixar de vendre. Després de l'efervescència editorial va quedar un buit. Un silenci estrany, com si tot allò no hagués passat.

Però sí que va passar. I un procés sociopolític tan intens deixa herències, marques (i ferides) a la memòria col·lectiva. Aquests episodis configuren l'experiència sobre la qual es construeix la realitat en cada moment. I fins i tot quan s'imposa una amnèsia més o menys forçada, el pes del passat és prou tossut per fer-se present de maneres insospitades i en moments inesperats. El gran exemple d'això el tenim, probablement, en el procés de recuperació de la memòria històrica de la Guerra Civil i la postguerra, que va començar a aflorar dues dècades després dels pactes de silenci de la transició.

El cas que ens ocupa, com és evident, és radicalment diferent. Però la dècada del procés necessita anàlisis que, amb l'avantatge que dona la distància temporal, ens permetin fixar els aprenentatges col·lectius que n'hem d'extreure. En moments de convulsió social i política, podem veure coses de la nostra societat que en moments de *normalitat* solen ser invisibles. Cal, per això, capturar els moments i treure'n les lliçons adients. Perquè, si no, no podrem fugir del bucle infinit: en uns anys tornarem a pensar que tot comença de bell nou, tornarem a caure en els mateixos paranys i no entendrem coses que passaran i que seran previsibles i fàcilment comprensibles amb una mirada històrica una mica més llarga.

En aquest llibre, Mariona Lladonosa i Joana Soto no ens proposen una anàlisi general d'aquella dècada, sinó que posen el focus en un moment molt concret, i molt significatiu, de tot aquell procés: el conflicte que es va desencadenar arran de la resposta social a l'empresonament dels dirigents independentistes. Entre 2018 i 2019, sobretot, el moviment independentista va abocar la immensa energia social que havia acumulat els anys anteriors a escampar i fer present la protesta antirepressiva en gairebé tots els racons del país,

amb l'objectiu explícit d'impedir que s'imposara una nova normalitat de presó i repressió.

La capacitat mobilitzadora que havia acumulat l'independentisme durant el procés era tan gran, que quan va decidir fer-se present quotidianament en l'espai públic, hi va ser de manera abassegadora. I, evidentment, això va fer visible el conflicte polític en la vida diària de molta gent que en aquell moment preferia ignorar-lo.

Cal tenir present que a Catalunya l'equilibri de forces socials i electorals que, a grans trets, en aquell moment hi havia entre partidaris i contraris a la independència mai no es va correspondre amb un equilibri semblant en mobilització i presència al carrer: en aquest àmbit l'hegemonia independentista era indiscutible. Aquesta manca de correspondència entre la correlació de forces socials i electorals i la capacitat i presència mobilitzadora va crear disfuncions importants.[1] El que per als independentistes eren posicions de sentit comú i, per tant, gairebé «neutrals» des d'un punt de vista democràtic (com el rebuig a la repressió), per a d'altres eren posicions molt divisives que calia evitar o recloure en l'àmbit privat.

Tot això es va sintetitzar en un debat, de vegades una mica artificial, entre concepcions oposades del que ha de ser l'espai públic. D'una banda, els sectors contraris a l'independentisme majoritàriament apel·laven a la necessitat de preservar-ne la neutralitat, mentre que l'independentisme agafava la bandera de l'espai públic com a espai plural i divers en què s'han de poder exercir els drets fonamentals, començant per la llibertat d'expressió. D'una banda, s'entenia que l'ocupació simbòlica de l'espai públic equivalia, en un cert sentit, a la usurpació d'un espai comú a càrrec d'un sector social concret; mentre que, de l'altra, es considerava que l'exercici de la llibertat d'expressió estava per sobre d'aquestes consideracions.

1. També hi va haver un desajustament, en sentit contrari, entre les forces socials i electorals i el poder real. Mentre que l'electorat català estava dividit a parts aproximadament iguals entre partidaris i detractors de la independència, el poder econòmic, mediàtic, financer, judicial, polític i armat estaven posicionats de manera abassegadora contra la independència. I això, com és ben sabut, també va crear disfuncions.

Dic que era un debat una mica impostat perquè el recurs a l'argument de la neutralitat de l'espai públic era, en la majoria dels casos, merament instrumental. Els grans defensors de la neutralitat reaccionaven selectivament a la presència, només, de determinats elements simbòlics que els resultaven incòmodes. En alguns casos, amb una posició clarament excloent: estan convençuts de la il·legitimitat del moviment independentista i, per tant, pensen que cal esborrar-ne la presència pública. En altres casos, de manera potser més subtil, el que hi havia probablement era una sensació d'incomoditat d'un sector no independentista amb la realitat que evidenciaven els llaços: la repressió política a l'independentisme. I a ningú no li agrada que li recordin constantment les vergonyes que pot percebre com a pròpies.

En tot cas, l'argument de la necessitat de preservar la neutralitat de l'espai públic perquè sigui inclusiu i «tothom» s'hi pugui sentir reconegut té unes bases més aviat febles. En primer lloc, perquè –com es discuteix a bastament al llibre–, la noció de l'espai públic com a espai neutral és il·lusòria. L'espai públic, qualsevol espai públic, està farcit de símbols de tota mena. Des de la distribució d'usos mateixa, fins als noms dels carrers, els rètols informatius i comercials o la publicitat –omnipresent–, tot plegat configura necessàriament un espai farcit de càrrega simbòlica. El problema, tanmateix, és que tota aquesta simbologia, quan forma part de l'statu quo, és invisible. En general, l'statu quo social i polític es reprodueix (també simbòlicament) a l'espai públic de manera banal. És exactament el procés que descriu Michael Billig al seu llibre *Nacionalisme banal*: la nació establerta no necessita brandar les banderes de manera explícita, sinó que pengen inadvertides de les façanes dels edificis públics. En aquest espai públic suposadament neutral, l'absència de protesta és l'estat natural de les coses.

Per això, quan s'hi fa present qualsevol dissidència –i especialment amb la intensitat i omnipresència dels llaços grocs–, necessàriament genera incomoditat i resistències del poder i dels qui hi donen suport. La incomoditat que, per diverses raons, generava la profusió de llaços grocs va activar diversos mecanismes de resposta ideològica, política, mediàtica i judicial. Els mitjans de comunicació reproduïen els esforços narratius per deslegitimar la visibilització a l'espai públic de la

resistència contra la repressió. Arribaven a l'extrem d'estigmatitzar el llaç groc com un símbol no democràtic i, per tant, il·legítim. Aquestes construccions ideològiques mai no són innòcues. En aquest cas, van anar acompanyades de nombrosos intents de persecució judicial de l'ús del llaç –que només van tindre èxit en alguns casos molt concrets d'edificis públics– i, també, de l'organització més o menys dirigida d'escamots i grups d'acció directa destinats a confrontar simbòlicament la presència de llaços amb un repertori divers d'acció: des de l'ús del vermell per contrarestar el groc o les performances de retirada de símbols amb referències explícites a la desinfecció de l'espai públic (granotes blanques, mascaretes…) fins a la confrontació directa, l'amenaça i l'ús puntual de la violència.

Però la història que explica el llibre no només és una història sobre l'ús de l'espai públic. És, també –o sobretot– una història amb una forta càrrega emocional. Tot aquell episodi també és rellevant perquè fa visible la complexitat de les emocions que va generar la política catalana en aquell moment històric a banda i banda del conflicte.

Entre els contraris a la independència, com dèiem, hi va haver un ventall de reaccions emocionals que anaven des del disgust i la sensació de vulnerabilitat o por pel que havia passat l'octubre de 2017, fins a la ràbia i voluntat de venjança. Això convivia, en alguns sectors, amb una certa vergonya més o menys dissimulada per la naturalesa de la resposta de l'Estat, especialment la de l'1 d'octubre. Poca gent, a Catalunya, es va sentir orgullosa d'aquelles imatges que van fer la volta al món. Però aquesta incomoditat entrava en conflicte amb el disgust amb l'independentisme, i tot plegat acabava amb un còctel emocional de difícil digestió.

Però també fou un període de complexitat emocional per als independentistes, que van viure d'una manera emocionalment molt intensa l'empresonament dels seus líders. Diria que l'independentisme no n'ha fet gaire autocrítica, tret d'alguns sectors que fan plantejaments una mica esquemàtics. Però és evident que la gestió emocional de la repressió que va fer el moviment independentista fou manifestament millorable. De sobte, es va escampar una actitud diguem-ne lacrimògena, que plorava els empresonats i exiliats gairebé com si fossin morts. Es va concentrar molta solidaritat, però

l'energia dominant no era d'orgull sinó de retraïment: es convidava les bases independentistes a posar espelmes i llumenetes, i a tenir un pensament pels presos que passaven les festes de Nadal lluny de casa. No sembla l'emoció més productiva des d'un punt de vista polític.

En tot cas, la reconstrucció i l'anàlisi de l'estiu dels llaços que ens proposen Lladonosa i Soto en aquest volum és una bona oportunitat per tornar a aquell moment amb els ulls d'avui i poder-ne extreure els aprenentatges més rellevants. Abans de passar pantalla ens hem d'assegurar d'haver entès bé què passava en l'anterior, i les autores amb aquest treball ens hi ajuden molt.